

Милош ВОЈИНОВИЋ

**ПОЛИТИЧКЕ ИДЕЈЕ
МЛАДЕ БОСНЕ**

M
Vukotić
Media

мај, 2024.

Милош ВОЈИНОВИЋ

ПОЛИТИЧКЕ ИДЕЈЕ МЛАДЕ БОСНЕ

M
Vukotić
Media

мај, 2024.

*Родитељима,
у знак захвалности за вечиту подршку*

1

ПОГЛЕД НА МЛАДУ БОСНУ И ПРВИ СВЕТСКИ РАТ

(Фото: Олга Периф)

Комеморација код Видовданске капеле 1946. или 1947. године

Можда сва творака херојска и јест у томе: не у крајком болу и ослободилачкој смрти колико у том што херој, прешавши својим делом ону кобну линију која га дели од обичних људи свагдањеј реда ствари, остаје сам, нема рога ни пријатеља, губи сваку личну ознаку и остаје оно што нараштаји желе и онакав каквим га времена учине.¹

Иво Андрић

¹ I. Andrić, „U ulici Danila Ilića“, у: *Staze, lica, predeli*, Sarajevo 1976, 146.

СУКОБ ИСТОРИЈЕ И ПОЛИТИКЕ

Млада Босна представља једну од оних историјских тема које изазивају опречне закључке. Едвард Саид је приметио да није свако знање исто, указао је да постоји „чисто“ и „политичко“ знање. Приметио је да постоје области „високог напона“, области истраживања које су повезане са актуелним политичким питањима. Није исто писати о Шекспиру и економији СССР-а, забележио је Саид током Хладног рата.² Питање узрока Првог светског рата пример је *par excellence* колико Саидова идеја има основа. Одговор на питање ко је одговоран за избијање највећег сукоба који је свет до тада видео не би представљао само допринос научном знању, већ би и омогућио да се укаже на кривца за сукоб који је однео више од десет милиона војника и још увек неутврђен број цивила, а чије последице многи виде и у успону тоталитарних режима у СССР-у и у Хитлеровој Немачкој.

Након Другог светског рата, у време када се Немачка борила да се отараси нацистичке прошлости и да је представи као дисконтинуитет у сопственој историји, историчар Фриц Фишер изнео је тезе које су указивале на континуитете у немачкој политици. Тврдио је да је иста агресивна политика немачког војног, политичког и економског врха била кривац, не само за Други, већ и за Први светски рат, што је био преседан у немачкој науци. У складу са значајем које је ово питање имало за немачко друштво након Холокауста, реакције Фишерових противника нису биле само академске критике. Поједини историчари су

² E. Said, *Orientalizam*, Beograd 2008, 19.

покушавали да спрече путовања на којима је Фишер представљао своје књиге и идеје, док је влада Конрада Аденауера, који се залагао за нову, европску идеологију немачке нације,³ сматрала да Фишерови аргументи никако не иду у корист будућем уједињењу Немачке.⁴ Од историчара је очекивано да мисле о будућности Немачке.

ФишEROVA контроверза, како је позната ова епизода западнонемачке историје, прави је пример како политичко опредељење сужава „прихватљиви“ спектар историјског тумачења. Уколико се поведемо оваквом логиком, приморани смо да закључимо да садашњост и будућност легитимно диктирају поглед на прошлост, што је са становишта науке неодбрањива позиција. Међутим, чини се оправданим анализирати наратив о Сарајевском атентату, при том претпостављајући да Аденаурова влада са оваквим мишљењем није била усамљена. Покушаћемо да покажемо да је британски историчар Квентин Скинер био у праву када је приметио да при анализи текстова треба бити свестан да постоји каузална веза између узрока због којих се људи одлучују на делање и правца друштвеног или политичког ангажмана који прихватају.⁵

Како је у *Рагионици историје* приметио Франсоа Фире, догађај је сам за себе несхватљив. Догађај је попут камичка на плажи, без значења. Да би догађај стекао значење потребно је да га укључимо у сплет других догађаја у односу на које ће добити смисао.⁶ Контекст за разумевање наратива, и промене наратива, о Сарајевском атентату нуди европска историја XX века, нестанак Двојне монархије и стварање, живот и крах Југославије. Како Фире тврди, догађај добија значење на основу

³ У. Фревет, „Нације, национализам“, у: *Историја – лексикон ђојмова*, приредио: Р. Ван Дилмен, Београд 2010, 252

⁴ А. Mombauer, *The Origins of the First World War – Controversies and Consensus*, London 2002, 140-142.

⁵ Q. Skinner, *Visions of Politics – Vol. I Regarding Method*, Cambridge 2002, 147.

⁶ Ф. Фире, *Рагионица историје*, Сремски Карловци 1994, 96.

свог положаја на оси приповести.⁷ Неколико испаљених хитаца из Принциповог пиштоља Браунинг нису поделили судбину свих оних заборављених метака испаљених на војним маневрима у околини Сарајева којима је тих дана командовао генерални инспектор аустроугарске војске, Франц Фердинанд. Њихов симболички звук наставио је одзвања дуго. Деценије су пролазиле, нове генерације су настајале и нове политике су се појављивале, али Сарајевски атентат је остајао актуелан.

Пуцањ на престолонаследника Франца Фердинада постао је много више од онога што су атентатори очекивали. Атентат није постао само освета, речима Гаврила Принципа: „Што народ трпи, што га сматрају стоком, што је потпуно осиротио“.⁸ Оно што се десило након Сарајевског атентата, симболички је повезало неколицину средњошколаца и студената из Босне и Херцеговине са Првим светским ратом, али посебно са његовим последицама, нестанком Двојне монархије и стварањем Југославије. Млада Босна стоји на почетку оне епохе светске историје коју је Ерик Хобсбаум назвао „добом екстрема“⁹. Може се рећи и да Принципови пуцњи означавају почетак XX века. То је учинило Сарајевски атентат изузетно погодном референтном тачком у односу на коју се могу позиционирати различите идеолошке опције.

Злоупотреба чињеница које су се тицале Сарајевског атентата започела је непосредно након убиства престолонаследника Франца Фердинанда. У Ултиматуму који је Аустро-Угарска упутила Краљевини Србији, српска влада је оптужена да је била упозната са свим субверзивним делатностима усмереним против Двојне монархије.¹⁰ Чињеница да је званична аустријска истрага у јулу 1914. године утврдила да не постоје

⁷ Исто.

⁸ Сарајевски атентат – изворне сценеографске белешке са главне расправе прошив Гаврила Принципа и групова, ур: В. Божићевић, Сарајево 1954, 72.

⁹ E. Hobsbawm, *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914 - 1991*, London 1994.

¹⁰ Document No. 180. у: *The Origins of the First World War - Diplomatic and Military Documents*, Ed. A. Mombauer, Manchester 2013.

докази који указују на повезаност српске владе са атентатом,¹¹ није спречила аустријске дипломате да тврде супротно, јер је за њих атентат био „поклон бога Марса“.¹²

Политички циљеви захтевали су од Аустрије да представи атентаторе као агенте Краљевине Србије. Како би веза са Србијом била још уверљивија, било је потребно да и сви атентатори буду Срби. Као проблематична чињеница за Беч показало се то што се на списку саучесника налазио један Хрват и један муслиман, што је решено тако што је име Иве

¹¹ *Diplomatische Aktenstücke Zur Vorgeschichte Des Krieg 1914*, Wien 1919, 52. Фридрих Визнер, који је из Беча послат у Сарајево по доказе о учествовању српске владе у припреми атентата, је у свом извештају министру спољних послова Леополду Берхтолду написао: „Не постоји ништа што доказује или барем изазива сумњу да је српска влада подстакла злочин, његову припрему или набавку оружја. Напротив, постоје разлози да верујемо да то у целисти не долази у обзир“. *Österreich-Ungarns Ausßenpolitik : von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914*, VIII 10252/53. У својој докторској тези Бригита Шагерл истиче да треба узети у обзир два Визнерова телеграма које је послао један за другим, а не само реченицу о непостојању доказа о умешаности српске владе, тврдећи да је ова реченица ван контекста коришћена како би се указало на ратну кривицу Монархије. В. Schagerl, *Im Dienst eines Staates, den es nicht mehr geben sollte, nicht mehr gab, nicht mehr durfte*. Friedrich Ritter von Wiesner: *Diplomat, Legitimist und NS-Verfolgter*, докторски рад у рукопису, 48-51. Међутим, чак и ако се узме у обзир и први и други Визнеров телеграм, који су у целисти објављени у збирци *Österreich-Ungarns Ausßenpolitik*, његов извештај по питању евентуалне умешаности Српске владе остаје непромењен. Ову епизоду описао је у својим сећањима и Лео Пфефер, истражни судија у Сарајеву. Пфефер сведочи како га је 13. јула 1914. године, десет дана пре слања Ултиматума, посетио високи чиновник заједничког министарства спољних послова у Бечу, Визнер, који је посебно био заинтересован за умешаност званичне Србије. Пфефер је одговорио да нема доказа о умешаности званичне Србије. L. Pfeffer, *Istraga u Sarajevskom atentatu*, Zagreb 1938, 98-99.

¹² N. Stone, *Europe Transformed 1878 - 1918*, London 1999, 246. Како се види из писама председника угарске владе Иштвана Тисе, аустроугарске власти су након атентата покренуле подухват како би се прикупили сви постојећи докази који су указивали на умешаност владе Краљевине Србије у Сарајевски атентат. *Count Stephen Tisza: Prime Minister of Hungary - Letters*, New York 1991, 7. Једно важно, и до сада у науци недовољно примећено, сведочење оставио је гроф Хојос, аустроугарски дипломата који је током Јулске кризе имао изузетно значајну улогу, јер је управо он био послат из Беча у Берлин како би се од немачког кајзера добила сагласност и подршка за ратну политику Беча. Хојос је у својим сећањима након рата написао: „Никада нисам веровао да је убиство надвојводе Франца Фердинанда било прижељкивано или припремано у Београду и Петрограду“. A. Hoyos, *Der deutsch-englische Gegensatz und sein Einfluß auf die Balkanpolitik Österreich-Ungarns*, Berlin 1922, 77.

Крачњевића у саопштењу суда промењено, он је постао Милан Крањчевић, док је Мухамед Мехмедбашић побегао. По претпоставци истражног судије Пфефера, аустријске власти су Мехмедбашићу дозволиле да побегне како се његово име не би појавило на списку ухапшених.¹³ Било је важно да сви ухапшени буду Срби.

Истовремено, у Краљевини Србији лист *Пијемонџ*, иза кога је стајала организација *Уједињење или смрт*, је 19. октобра 1914. године пренео вести да је Гаврило Принцип изјавио да је престолонаследника убио „како би се обновило Српско царство“. Гаврило Принцип је на суђењу заправо рекао: „ја сам националиста Југословен и тежим за уједињење свих Југословена у било коју државну форму и да се ослободе од Аустрије“.¹⁴ Без обзира што је *Пијемонџ* објавио неколико текстова у којима је истицано да атентат може извршити само особа са психофизичким аномалијама, потребе ратне пропаганде учиниле су од Принципа, атентатора, особу коју треба цитирати, чак и лажно уколико је потребно.¹⁵

Поставићемо хипотезу да је због историјског значаја Сарајевског атентата и турбулентне историје југоисточне Европе у XX веку, однос према Сарајевском атентату био у највећој мери условљен политиком. Политичке потребе потискивале су објективно истраживање. Ова хипотеза се односи на историографију, али и на књижевност и место Младе Босне у култури и сећању. Покушаћемо да покажемо да је однос према Младој Босни био под јаким утицајем историјског значаја Сарајевског атентата и да је великим делом зависио од расположења према Југославији и Аустро-Угарској.

Веза између политике и историјске интерпретације најбоље се може показати уколико се анализирају различити историјски

¹³ L. Pfeffer, *нав. дело*, 75.

¹⁴ Сарајевски аџендаш – изворне сџенографске белешке, 62.

¹⁵ *Пијемонџ* 24. септембар; 1. октобар; 12. новембар 1911. цит. према: В. Дедијер, *Сарајево 1914*, Београд 1966, 640.

контексти у којима су различита историјска тумачења настала. Пратећи идеје Квентина Скинера, мислимо да је потребно да текстове проучавамо у интелектуалном контексту који ће нам омогућити да схватимо шта су заправо аутори тих текстова чинили када су те текстове писали и која им је била сврха.¹⁶ Пошто је готово немогуће анализирати целокупну литературу о Првом светском рату и Сарајевском атентату,¹⁷ фокус је усмерен ка једном делу литературе, како би указали на постојање одређених законитости.

¹⁶ Q. Skinner, *Visions of Politics – Vol. I*, 3.

¹⁷ Само до 1991. године о Првом светском рату написано је више од 25. 000 књига и чланака, а од тада интересовање историчара за Први светски рат је у знатном порасту: J. W. Langdon, *July 1914: The Long Debate 1918 – 1990*, Oxford 1991, 51; J. Winter, A. Prost, *The Great War in History: Debates and Controversies – 1914 to Present*, Cambridge 2005, 16-17.

МЛАДА БОСНА ИЗМЕЂУ ХИТЛЕРА И КРЛЕЖЕ

Чини се да је најбољи начин да се укаже на повезаност између политичког опредељења и тумачења Сарајевског атентата уколико покажемо да је промена политике и историјског контекста истовремено значила и промену односа према овом историјском догађају. У првом издању књиге *Моја борба* Адолф Хитлер је описао Принципов акт на следећи начин: „ово је рука Божиње правде уклонила највећег и најсмртоноснијег непријатеља немачке Аустрије, надвојводу Франца Фердинанда“.¹⁸

Није тешко прозрети мотив који је нагнао Хитлера да напише ову реченицу. Рођени Аустријанац, Хитлер је презирао Хабзбурге, и подржавао је пангерманске идеје Георга фон Шенерера, аустријског политичара који је исмевао Аустро-Угарску, истицао врлине Другог немачког рајха и који је желео уништење Хабзбуршке монархије ради уједињење свих Немаца у једну државу.¹⁹ Хитлер, који је веровао да је Хабзбуршка монархија вршила репресију над Немцима,²⁰ није имао ништа против анти-хабзбуршких активности у време писања *Моје борбе*, књиге коју је писао у периоду када је владу Вајмарске републике оптуживао за вођење сличне „антинационалне“ политике.

Ова Хитлерова реченица уклоњена је из потоњих издања *Моје борбе*.²¹ Брисање једне реченице говори много више него

¹⁸ N. Đ. Tršić, *Sarajevski atentat u svetlu bibliografskih podataka*, Sarajevo 1960, 189.

¹⁹ I. Kershaw, *Hitler 1889 – 1936: Hbris*, London 2000, 18.

²⁰ R. J. Evans, *The Coming of the Third Reich – How the Nazis Destroyed Democracy and Seized Power in Germany*, London 2004, 165.

²¹ N. Dj. Tršić, *нав. дело*, 189.

што једна написана реченица може да каже. Хитлер је показивао разумевање за непријатеље Хабзбурга у време када се борио да освоји власт, али са приближавањем 1939. године и сукоба Словена и Германа, његов однос према атентату се променио. Уочи напада Трећег Рајха на Краљевину Југославију, немачка штампа тврдила је да Принцип није само проблематични Србин, већ и Јеврејин и масон. У немачкој штампи се могло прочитати и да је иза Сарајевског атентата стајала британска обавештајна служба.²² Када су немачки авиони бомбардовали Београд 6. априла 1941. године, у прокламацији немачком народу Адолф Хитлер је између осталог тврдио да је напад оправдан јер су Београд и Срби стајали иза Сарајевског атентата.²³

Када је Југославија покорена, Хитлер је примио и специјалан поклон. Комеморативна плоча постављена у име сећања на дело „Богиње правде“, постала је поклон за освајача Југославије.²⁴ И након поковања Југославије Сарајевски атентат је био важна тема за окупаторе. Немачки историчар Ханс Уберсбергер објавио је до тада непозната документа Драгутина Димитријевића Аписа, које је немачка војска пронашла након окупације Југославије. Пошто је желео да докаже да је Сарајевски атентат оркестриран из Београда и Петрограда, Уберсбергер је том приликом сам мењао садржај Аписових писама, додавао је речи и мењао је њихов редослед, како би читаоце убедио у своју тезу.²⁵ У игри указивања на кривца за Први светски рат нема никаквих правила.

Попут Адолфа Хитлера, слична промена се може приметити

²² В. Дедијер, *Сарајево 1914*, 775-776, 919.

²³ *Исџо*, 38; *Auswartiges Amt 1939/1941, Nr. 7, Dokumente zum Konflikt mit Jugoslawien und Griechenland*, Berlin 1941, III.

²⁴ М. Bazdulj, „Srećan rodendan, gospodine Hitler“, *Vreme*, 31. октобар 2013.

²⁵ М. Ж. Живановић, *Пуковник Апис: Солунски процес хиљаду деветицоседмине – прилози за проучавање политичке историје Србије од 1903. до 1918. године*, Београд 1955. Текстови Ханса Уберсбергера се и данас цитирају у литератури која узроке рата види пре свега у политици Царске Русије и Краљевине Србије. Види нпр: С. Clark, *The Sleepwalkers – How Europe Went to War in 1914*, London 2012, 575.

и у односу Мирослава Крлеже према атентату и Младој Босни. Попут многих других југословенски орјентисаних омладинаца из Аустро-Угарске, Мирослав Крлежа је дошао у Краљевину Србију 1912. године са циљем да као добровољац у српској војсци учествује у Балканском рату. Крлежа је том приликом чак побегао из аустријске војне школе како би се придружио српској војсци.²⁶ Упркос чињеници да је Крлежа желео да се бори раме уз раме са српским војницима, педесет година касније, сада као истакнути интелектуалац социјалистичке Југославије, он је тврдио да балкански ратови нису били ослободилачки већ освајачки. Промена, од југословенског омладинца до интелектуалца који је био све само не неутралан у нарастајућој тензији између различитих погледа на Југославију, значила је и одређени став према Младој Босни и Видовдану 1914. године.

Крлежа је знао да је прва акција коју су сарајевски омладинци организовали била демонстрација против смањивања права Хрватске унутар Угарске, услед чега су, у знак захвалности, загребачки студенти певали српске песме у пролеће 1913. године. Знао је и да је програм кога су се младобосанци придржавали, у Аустро-Угарској објавио хрватски студент, као и да је Гаврило Принцип нападан због своје сарадње са Хрватима од стране српских радикала у Босни и Херцеговини.²⁷ Упркос томе, Крлежа је писао да је југословенска омладина уочи 1914. године била опијена „хистеричним шовинизмом“ и да је њен национализам имао „прото фашистичких елемената“.²⁸

Крлежа је писао о Димитрију Митриновићу, вероватно најзначајнијем идеологу Младе Босне, у другом делу свог романа *Засишаве*. Митриновића, чије је име у роману тек благо

²⁶ I. Despot, *Balkanski ratovi 1912-1913 i njihov odjek u Hrvatskoj*, Zagreb 2013, 282; J. Horvat, *Pobuna omladine 1911-1914*, Zagreb 2006, 124-125.

²⁷ За време демонстрација у Сарајеву против увођења комесарске власти у Хрватској Гаврило Принцип је учествовао у тучи са полицијом и завршио је дан угруван и исцепан. У знак захвалности загребачки студенти су певали песму *Онам онамо верујући* да је то српска химна. Д. Љубибратић, „Гаврило Принцип“, *Градац*, број 175-176-177, (2010), 140; J. Horvat, *нав. дело*, 116, 146, 195; *Mlada Bosna – pisma i prilozii*, ур: V. Bogičević, Sarajevo 1954, 130.

²⁸ M. Krleža, *99 varijacija: lexicographica - eseji i zapisi*, Zagreb 1972, 61, 235.

модификовао, Крлежа описује у време балканских ратова. У својим описима Митриновића Крлежа није бирао речи: „Митар Митровић, од рођења лукава глумчина и трбухозборац, више од тога, опсјенар у најсвакодневнијем смислу ове ријечи“.²⁹ Младобосанско одушевљење победама српске војске у балканским ратовима пола века касније рефлектовало се и у Крлежином писању. „Не говори он о Мештровићу него о реакционарској црнорукачкој политици, то је, колеге, она иста политика која пролијева крв по Македонији“.³⁰ „О Македонији треба говорити без естетских парола и фелтона, јер оно доље у Македонији, оно није никаква бечка сецесионистичка мода, ни Мештровићева скулптура, него сурово освајање туђих земаља и народа“, писао је Крлежа.³¹

У југословенском друштву 1960-их и 1970-их једно од важнијих места сукобљавања српских и хрватских интелектуалаца био је начин како ће се тумачити различити национални доприноси стварању Југославије.³² Означити појединца или групу као националистичку или шовинистичку, на супрот социјално свесној и класно ангажованој, имало је изразито негативну конотацију. У роману *Заставе* Крлежа описује Младу Босну као организацију којој је национализам много важнији од социјалне правде. Крлежа је писао и да су младобосанци подржавали „крваву политку“ српске владе у Македонији током балканских ратова. Иво Андрић, писац другачијих погледа на Југославију од Крлеже, није пропустио да осети значај питања идеологије Младе Босне. Андрић је Младој Босни посветио важне делове свог романа *На Дрини ћуџија*. Показујући

²⁹ М. Krleža, *Zastave II*, Sarajevo 1976, 130.

³⁰ *Исџо*, 146.

³¹ *Исџо*, 150.

³² О томе илустративно сведоче полемике вођене у бурном периоду краја 1960-их и почетком 1970-их. Види посебно: М. Ekmečić, V. Krestić, „Šidak-Gross-Karaman-Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860-1914*“, ЈИС, 3, 1969, 88-98; М. Gross, „*Maliciozne marginalije o „delikatnim“ pitanjima*“, *Časopis za suvremenu povijest*, 1, 1971, 211-223; М. Ekmečić, „*Odgovor na neke kritike Istorije Jugoslavije*“, ЈИС, 1-2, 1974, 217-281.

да је свестан различитих погледа и тумачења, Андрић је те дилеме представио у дијалогу два вишеградска студента, једног који је инсистирао на националном питању као примарном, Стиковића, који се позивао на Јована Цвијића и Јосипа Јураја Штросмајера, и Херака, који је цитирао централноевропске марксисте, Карла Кауцког и Августа Бабела.³³

Док је Херак инсистирао на значају првобитног економског ослобођења експлоатисаних класа и на споредности националног ослобођења, Стиковић је одговарао: „све је то туђинска књишка мудрост (...) ствари се не развијају према предвиђањима немачких теоретичара, али зато иду у потпуној сагласности са дубоким смислом наше историје“. Стиковић је веровао да су нестанак Турске и слабљење Аустро-Угарске победе малих, демократских народа и поробљених класа, као и да су победе на Куманову и Брегалници највеће победе напредне мисли и социјалне правде. Херак није био убеђен да је то истина. Као и Крлежа, ни Андрић није остављао читаоца у дилеми чијем је погледу ближи. Стиковић је одговорио Хераку: „ко не види сада, тај неће никада видети“.³⁴ Као и у роману Заставе, изнете идеје нису биле неусклађене са политичким схватањима аутора. Као стари младобосанац, Андрић је страховао од рехабилитовања свог старог непријатеља. Андрић је страховао да ће се остварити оно „што је покојни Калај сневао“.³⁵

Однос према Младој Босни и према рушењу Аустро-Угарске у Хрватској је често зависио од односа са Србима и од става према Југославији. У време када се захухтавао сукоб српског и хрватског погледа на Краљевину Југославију, Црњански је приметио да су појединци хтели да од Принципа учине „Србина - провинцијалца, фанатика, шовена, који је, тобоже био само играчка у рукама шефа Обавештајног одсека србијанског генералштаба,

³³ И. Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд 2012, 243.

³⁴ *Истио*, 242-244. Чини се да можемо поставити легитимно питање: није ли Андрић свесно једноме саговорнику у дијалогу дао српско, а другоме хрватско име, посебно ако узмемо у обзир идеје које они заступају?

³⁵ Д. Ђосић, *Лична историја једној гоба 1969-1980*, Београд 2009, 150-151.

пуковника Драгутина Димитријевића Аписа“.³⁶ Како ће се показати и касније током XX века, свако размимоилижање између српског и хрватског погледа на Југославију, доносиће и великосрпску перспективу у погледу на Младу Босну. Није помогло то што је убрзо после рата објављено једно од ретких сачуваних Принципових писама која показује његову позицију. У писму пријатељу Принцип се жалио на оптужбе које су стизале на његову адресу јер је био члан српско-хрватског удружења у Сарајеву. Принцип, који је од стране српске „радикалне“ омладине оптуживан да није Србин, забележио је: „Ми смо се са нашом хрватском браћом солидарисали“, док је друга струја, „опскуранти Јашини“ како их Принцип назива, била против такве сарадње.³⁷

О оваквом односу сведочи још један занимљив податак. Хрватски историчар Јосип Хорват написао је књигу *Побуна омладине 1911-1914* током 1960-их. Књига, којом доминира тон пун разумевања за југословенски настројене омладинце у Хрватској, први пут је објављена тек 2006. године. Приређивач је забележио да у време када је књига настала, време „пада Ранковића, либерализације, ових или оних `либералнијих` руководстава и скупина“, али и у време Декларације о положају хрватског језика и Хрватског пролећа, „Карађорђева и посткарађорђевскога терора“, за Хорвата и његову књигу о невином и романтичном југословенству „није могло бити неког посебног интереса“.³⁸

³⁶ М. Црњански, *Изабрана дела*, Ваљево 2007, 1078.

³⁷ *Млада Босна – писма и прилози*, ур: В. Богићевић, бр. 52.

³⁸ В. Matan, „Напомена“, у: Ј. Horvat, нав. дело, 333. Ни приређивач Хорватове књиге није одолео изазову, па су и његови коментари у Хорватовој књизи на неколико места далеко од непристрасних. Симптоматично је да књиге о југословенским омладинским организацијама често приликом издавања имају коментаре приређивача који инсистирају на „исправности“ тумачења које управо та књига доноси. Упореди са: В. Маслеша, *Млада Босна*, Сарајево 1990, 32 – приређивач инсистира да је Маслеша „скинуо“ легенду коју је о Младој Босни створила „грађанско – националистичка мисао“.